
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

KÉRDÉSES KÉRDÉSEK

Hódi Sándor: *A „meghívott” halál*, Forum, Könyvkiadó, Újvidék, 1979

Az öngyilkosságot elemezve Hódi Sándor érett és értékes *válaszokat* ad. Csak azokra a kérdésekre válaszol, amelyek bemutatást, leíró feleleteket igényelnek. Ahogy könyvében megállapítja: „Minden ismeret tehát, mellyel rendelkezünk, úgyszólván teljes egészében az *öngyilkosság fenomenológiájára* korlátozódik. De hogy mi rejlik a jelenség mélyén, arról nincs sok tudomásunk”.

A leíró feleletek gazdagságát és sokrétűségét a tartalomjegyzék szemlélteti. A munka négy fejezetből áll. Ezek: Az öngyilkosság statisztikája, Az öngyilkosság jelensége, Az öngyilkosság társadalmi-lélektani háttere, Az öngyilkosság lényege. A négy fejezet huszonkilenc alcímben, tehát huszonkilenc vetületben taglalja a problémát, melyet bevezetés és zárszó kerekít egészé és nyolcvan címszóból álló idézettömb gazdagít.

A tanulmány jellege nem határozható meg szigorú pontossággal; interdiszciplináris. A lélektani, szociológiai, demográfiai, sőt néha etnológiai, többszörösen belsőleg rétegezett vetületek egybeolvadnak benne, történelmi alapozású nekifutásokkal színesednek és mélyülnek el. A munka olvashatóságát a korszerű tudományban olyannyira kívánatos (ám nem mindenki által elérhető, tehát cseppet sem könnyen elsajátítható) stílus biztosítja. A szerző mértéktartó; a tudományos pontosság nem álmósítja el az olvasót, az érzelmi indíttatású példák néha lírai csengése nem veszélyezteti a tudományos szintet.

A munka értéke egyrészt tehát abban rejlik, hogy sok és jól rendezett ismerettel gazdagít bennünket. A diagnózis terápiai értékének tételezése, azaz a meggondolás, hogy amit ismerünk, ahhoz már helyesebben is viszonyulunk, vezérgondolatként húzódik végig a tanulmányban. Az ilyen felfogás kétséget kizáróan igen elterjedt. Bukatatóit kevesen veszik észre. Valójában ez az elképzelés a reneszánsz óta uralkodik az európai gondolatvilágban; „a tudás hatalom”. Csakugyan, az ilyen felfogásnak köszönhetjük a korszerű technika-technológia vívmányaiból fakadó jólétet stb. De ez a felfogás eredményezi, hogy a korszerű ember egyre inkább saját vívmányainak, tulajdon ismeretszerző tevékenységének rab-

jává válik. A „külsővé—idegenné vált” ismeretszerzés eredménye az elidegenedés.

Hódi Sándor nem esett abba a — már megszokott — hibába, hogy a kutyaharapást szőrével akarja gyógyítani. Más szóval, mértéktartása nemcsak stílusára jellemző; az „ismertetni, hogy helyesen viszonyulhasunk” elvét csínjával alkalmazza. Emiatt, az öngyilkosság problémáját taglalva, nem kívánja, az egész emberiséget a pszichoterápia pamlagára fektetni, hogy megismertetve az öngyilkosság minden csínját-bínját nyugodtan mondhassa olvasóinak: „No, most már tudjátok, miről is van szó, most már használjátok az eszeteket, és nem lesz semmi baj!” Ehelyett bátran vállalja a felelősséget: „... végleges választ nem ad, nem adhat” — olvashatjuk a könyv fedőlapjára írt ismertetőben. „Mindaz, amit mond, elősegíti a megértést...” — olvassuk tovább. Amit pedig mond — és ez igen lényeges — állandóan túlmutat a szaktudományos szinten, a különféle szaktudományok rétegezett vetületein. Hódi filozófiai kérdésekkel szembesít bennünket, s az öngyilkosság így csupán kiindulópont; igazi témája a humanitás, az örök és megkerülhetetlen kérdés: „Mi az ember?”, és a kérdéses felelet: „Az ember a mértéke mindennek!”.

A tanulmány így jó példája annak, hogyan lehet és hogyan kell a szaktudományos anyag elemzését filozófiai általánosítással kezelni. Erre a tanulmány még akkor is jó példa, ha nem fejlődik filozófiai tanulmánnyá; ezt a szerző nem is akarta. Az, hogy filozofikus hangvételű, de alapjában szaktudományos anyaggal állunk szemben, széles teret biztosít a továbbgondolásra; a munka legnagyobb értéke éppen ebben rejlik. Hódi nem fél attól, hogy nézeteit szabadon fejtsse ki. A tanulmány nyitott; de minden bírálót általános haszonnal jár. Ha rámutatunk egy-egy, véleményünk szerint, kimunkálatlan vagy ellentmondásos tételre, úgy ez mindig a szerző érdemének tudható be, még hozzá joggal. Ugyanis, a kérdésessé tett kérdésekkel valójában Hódi szándékának megvalósulását segítjük elő. Ez a szándék pedig nem más, mint az elmélkedés, az önvizsgálat, az önjavítás elősegítése. Óhatatlan, persze, hogy az ilyen szándék — melynek oltárán a szerző saját magát kínálja fel a kritikának áldozatul — néha ne essék túlzásokba. Két esetét emelném ki az ilyen túlzásoknak, de ismétlem, *termékeny* túlzásoknak minősítem az eseteket.

Íme az első példa. A szerző már a könyv első mondatával állást foglal. „Nincs tragikusabb jelensége emberi életünknek, mint önnön életünk kioltása” — mondja (5. o.). „... az öngyilkosság *álcselekvés*” (166. o.). „A mártírok cselekvő magatartást vállalva halnak meg” (165. o.). Végkövetkeztetéseiének egyike, hogy: „... pusztán etikai magatartással nem lehet győzelemre vinni semmit” (166. o.).

Az idézetekben az a megoldatlan ellentmondás feszül, hogy a szerző

egyrészt az etikai magatartást eredménytelennek minősíti, másrészt viszont könyve első mondatával etikai értékítéletet vall; munkája etikai beállítottságú. Így két dolog marad kimunkálatlanul. Az egyik az a kérdéses kérdés, hogy minek alapján vallja a szerző az öngyilkosságot az egyik „legtragikusabb” jelenségnek. Milyen emberfelfogásból indul ki? A másik homályba vesző probléma a következő. A könyv zárszavában ezt olvashatjuk: „A partikuláris élethez idomult gondolkodás természetes reflexe az a tudománnyal szembeni csodavárás, amely elfogadva a tudomány gyakori apologetikus szerepét, minden nyitott kérdésre kész receptet és szentenciát vár.” (178. o.) A már ismertetett „etikai erőtlenség” tételezésének fényében viszont *nincs kiút!* Ha nem segít az etika, ha nem segít a hideg értelem, akkor mi segít? A könyv egésze igen gyakran utal az egyetemes emberi ész gyakorlatának fontosságára, melyben az etikai indítatás és a tudomány instrumentális szerepköre egységre törekszik, de a szerző csak halványan jelzi a lehetőségeket. Nos, éppen ezért ad lehetőséget a *termékeny félreértésre*, ami minden igaz filozófia táptalaja.

Ugyancsak a könyv első oldalán olvashatjuk, hogy az öngyilkosság: „Emberi sajátosság, amely az ember létének alapvető kérdéseivel függ össze.” (5. o.) Az etikai sík itt ontológiai síkba csap át. Sajnos, az ontológiai dimenziók kidolgozatlanok, kivéve az utolsó fejezet egyes reflexióit, hogy: „... a halálfélelem korántsem a »beszűkült tudat« irracionális megnyilvánulása, nem rémlátás, hanem *autentikus élmény*...” (156. o.), illetve hogy: „Az öngyilkosság *hiánytünet* (...) az ember *ember-szomjának* hiánytünete.” (157. o.)

A kidolgozatlanság fő oka — paradoxálisan — a szerző marxista beállítottságában található meg. S ezzel a második — jelzett — példához érkeztünk.

A szerző megállapítása: „A marxizmus részéről elvileg ugyan adott az »egyen-környezet« dichotómiájának meghaladása, a személyi és társadalmi problémák adekvát értelmezésének filozófiai és tudományos alapja, csak hogy ez az elvi lehetőség a gyakorlatban sajnálatos módon sokszor mégis kihasználatlan marad” (15. o.), önkritikának is tekinthető. Önkritikának tekinthető, mert a szerző — noha helyesen figyelmeztet a marxizmus ideológiai torzulásaira — a marxizmussal inspirált emberképet túlságosan is az egyoldalúan értelmezett hatodik Feuerbach-tézis szellemében értelmezi; az emberi lényeg a társadalmi viszonyok összessége. Így a könyv másik — értéktételező — vonulata, amely az emberi lényeg a totalitás kategóriája felől közelíti (amint azt Marx valaha tette), háttérbe szorul. A társadalmi viszonyok összességként definiált antropológiai lényeg a szubjektivitás kategóriáját csupán *dedukálni* engedti az objektívnek tételezett viszonyokból. Így az objektivitás kategóriájában csak az oksági meghatározottság uralkodik, a céltudatosság (a

teleológia) pedig csak célracionalitásra szűkül. Innen ered az etikai hozzáállás tehetetlenségének tézise. Hegel annak idején azzal védekezett a filozófia *haszontalanságának* vádjá ellen, miszerint a filozófia még egy kutyakölyket sem képes a kutyaházból kizavarni, hogy egyszerűen rámutatott a filozófiának nem is ez a feladata. Hódi esetében is hasonló a dolog; az etikának nem is az a feladata, hogy pusztán önmagában győzelemre vigyen valamit. De az etika alap; s túlmenően az etikai értékelésen az ember mint önmaga értéke, az ember mint levezethetetlen, intrinszikus érték az igazi alap, amely meghatározza, mit és mikor, kinek kell győzelemre vinni, de azt is, hogyan kell győzelemre vinnie. Ekkor pedig az öngyilkosságot mint „emberi sajátosságot, amely az ember létének alapvető kérdéseivel függ össze”, mint „autentikus élményt”, mint „hiánytünetet” stb. nem lehet elvileg megszüntetni még a „szabad személyiségek szabad asszociációjában”, azaz a kommunizmusban sem. Ha ezt tesszük, akkor a marxista beállítottság óhatatlanul eszkatologikus, tehát Marxszal nehezen összeegyeztethető színezetet nyer. Hódi — szerencsére — az utolsó fejezet utolsó mondataiban felvillantja egy nem eszkatologikus jövődkonceptciós körvonalait (176. o.).

Végezetül csak annyit, hogy ha furcsa dolog is bírálattal dicsérni egy munkát, ez nem új dolog; sokan ezt az utat tartják a legjobbnak. Ez az út azonban csak akkor járható, ha a kérdéses munka valóban értékes; különben a méltatás vagy üres dicshimnusz, vagy ledorongolás lesz. Hódi Sándor olyan munkát írt, amely értékes, gondolkodásra kényszerít s önmagát sem kíméli. Várjuk a szerző újabb munkáit; szükségünk van rá.

ÉRTELMET AZ ÉLETNEK!

Reflexiók Hódi Sándor könyvét olvasva

1.

(A „*legemberibb*” halál) Hódi Sándor könyve, A „*meghívott*” halál, három, egyformán találó jelzővel is illethető. Témája, az öngyilkosság jelensége ugyanis egyaránt mondható „örök emberinek”, riasztóan időszereűnek, s „kényesnek” is egyúttal. „Örök emberinek” azért, mert amint azt a könyvben az állatok állítólagos öngyilkosságáról olvashatjuk, ilyesmiről, egynémely, a felületes szemlélő számára ilyen látszatot keltő jelenség ellenére azért nem lehet szó, mert az állatok „nélkülözik annak